

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

دانشگاه علم و فرهنگ

دانشکده هنر

پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد پژوهش هنر

بررسی تحول کارکرد پیکره نگاری در دوره دوم قاجار و پیامدهای گفتمانی آن

نگارش:

شلیر عطایی

استاد راهنما:

دکتر فرزانه سجودی

استاد مشاور:

دکتر بهنام جلالی

اسفند ۱۳۹۰

فرم ز

بسمه تعالی

صور تجلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

با تأییدات خداوند متعال و با استعانت از حضرت ولی عصر(عج) جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم شیلا عطاپی تحت عنوان: "تحول کارکرد چهره نگاری در دوره دوم قاجار" در تاریخ ۱۳۹۰/۱۲/۱۵ با حضور هیأت داوران در دانشگاه علم و فرهنگ برگزار گردید. به موجب آیین نامه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد، ارزشیابی هیات داوران به شرح ذیل است.

مردود

دفاع مجدد

قبول با درجه (بسیار خوب) ۱۸/۵

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضا
۱- استاد راهنما:	جناب آقای دکتر فرزاد سجودی	دانشیار	
۲- استاد مشاور:	جناب آقای دکتر بهنام جلالی جعفری (استاد)	دانشیار	
۳- استاد داور:	جناب آقای دکتر جواد علیمحمدی اردکانی (استاد)	دانشیار	
۴- استاد داور:	جناب آقای دکتر محسن مراثنی	دانشیار	
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی:	جناب آقای دکتر بهنام جلالی جعفری (استاد)	دانشیار	

اداره کل تحصیلات تکمیلی

ماده ۲۰ آیین نامه آموزشی - ارزشیابی پایان نامه	
الف) نمره از ۱۹ تا ۲۰	عالی
نمره از ۱۸ تا ۱۸/۹۹	بسیار خوب
نمره از ۱۶ تا ۱۷/۹۹	خوب
نمره از ۱۴ تا ۱۵/۹۹	قابل قبول
ب) نمره کمتر از ۱۴	غیر قابل قبول

چکیده:

در پایان نامه‌ی پیش رو بر اساس نظریه‌ی گفتمان در آراء لاکلا و موفه تاثیر گفتمان تجدد بر بازنمایی چهره‌ی پادشاهان قاجار مورد مطالعه قرار گرفته است. گفتمان تجدد در ایران حاصل مفصلبندی دالهایی چون عدالت، آزادی، اصلاحات حول دال مرکزی قانون بود. در واقع دال قانون در تعارض با دال مرکزی گفتمان دربار (پادشاه) قرار داشت و تک‌گویی حاکم بر گفتمان دربار را نشانه گرفته بود. هدف از انجام پژوهش حاضر که مبتنی بر روش‌های توصیفی-تحلیلی است آشنایی بیشتر با تاثیر تحولات اجتماعی بر بازنمایی تصویر پادشاهان قاجار است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گفتمان تجدد با مرکزیت قانون قبل از هر چیز تفاسیر فرازمینی و تقدس‌نمایی را از چهره‌ی پادشاهان این دوره زدوده است. دسترسی به شاه در تصاویر آسانتر شد. بدین ترتیب پیکر شاه در تصاویر هم واقعی و ملموس شد و تصاویر کارکرد خود را که تبلیغ و تثبیت قدرت بود رفته رفته از دست می‌دهند. فردیت از راس هرم قدرت به سطوح پایین‌تر انتقال یافت. با هم‌زیست شدن دال قانون شاهد تغییرات بیشتری در بازنمایی هستیم. ژست‌های معرف قدرت به حاشیه رانده می‌شود و تصویر شاه از مرکزیت خارج می‌شود.

واژگان کلیدی: تحلیل گفتمان، لاکلا و موفه، تجدد، چهره‌نگاری، قاجار

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: مقدمه و کلیات
۱	۱-۱) بیان مساله
۴	۱-۲) سوال اصلی
۴	۱-۳) فرضیه تحقیق
۴	۱-۴) پیشینه‌ی تحقیق
۴	۱-۴-۱) آثار مرتبط با سنت تصویری در عصر قاجار
۶	۱-۴-۲) آثاری با روش تحلیل گفتمان
۷	۱-۴-۳) پایان‌نامه‌هایی با موضوع هنر قاجار
۹	۱-۴-۴) پایان‌نامه‌هایی با روش تحلیل گفتمان
۱۰	۱-۴-۵) پایان‌نامه‌هایی درباره‌ی چهره‌نگاری
۱۲	۱-۵) ضرورت و اهداف تحقیق
۱۲	۱-۶) روش تحقیق
۱۳	۱-۷) مفاهیم روش شناختی و انتزاعی
۱۳	۱-۷-۱) تحلیل گفتمان
۱۴	۱-۷-۲) هژمونی
۱۵	۱-۷-۳) نشانه‌شناسی اجتماعی
۱۶	فصل دوم - چارچوب نظری

۱۶(۲-۱)مقدمه
۱۷(۲-۲)میشل فوکو و گفتمان
۲۱(۲-۳)نظریه ی گفتمان:لاکلا و موفه
۲۷(۲-۳-۱)اولویت سیاست
۲۹(۲-۳-۲)تخاصم و هژمونی
۳۰(۲-۳-۳)سوژه و هویت
۳۳(۲-۴)نشانه شناسی اجتماعی
۳۴(۲-۴-۱)معنای بازمودی
۳۵(۲-۴-۲)معنای تعاملی
۳۶(۲-۵)چارچوب نظری نهایی
۳۷فصل سوم - پیدایش گفتمان مدرنیته
۳۷(۳-۱)مقدمه
۳۹(۳-۲)پیدایش گفتمان مدرنیته
۴۹فصل چهارم - بررسی تاثیر گفتمان مدرنیته بر چهره‌نگاری های قاجاری
۴۹(۴-۱)مقدمه
۵۰(۴-۲)تحلیل چهره‌نگاری های دوره ی اول قاجار(فتحعلی شاه)
۵۵(۴-۳)تحلیل چهره‌نگاری های مربوط به دوره ی دوم قاجار(ناصرالدین شاه)
۶۵(۴-۳-۱)تحلیل چهره‌نگاری های مربوط به درباریان
۷۵فصل پنجم - نتیجه گیری
۷۵منابع و ماخذ

منابع فارسی.....	۷۵
منابع انگلیسی.....	۷۹

فهرست تصاویر

عنوان	صفحه
تصویر شماره ۱-۴ (فتحعلی شاه)	۵۴
تصویر شماره ۲-۴ (فتحعلی شاه).....	۵۴
تصویر شماره ۴-۴ (فتحعلی شاه).....	۵۵
تصویر شماره ۳-۴ (فتحعلی شاه)	۵۵
تصویر شماره ۵-۴ (ناصرالدین شاه، صنایع الملک، دیبا و اختیار، ۲۰۵:۲۴۲).....	۶۱
تصویر شماره ۶-۴ (ناصرالدین شاه، دیبا و اختیار: ۲۴۸).....	۶۱
تصویر شماره ۷-۴ (ناصرالدین شاه، دیبا و اختیار، ۲۰۵:۲۴۶).....	۶۱
تصویر شماره ۸-۴ (ناصرالدین شاه، پرتره های قاجاری، ۱۹۹۹).....	۶۲
تصویر شماره ۹-۴ (ناصرالدین شاه، دیبا و اختیار، ۲۰۵:۲۴۴).....	۶۲
تصویر شماره ۱۰-۴ (ناصرالدین شاه، کمال الملک، خوانساری، ۱۳۶۷).....	۶۳
تصویر شماره ۱۱-۴ (تالار آینه، کمال الملک، خوانساری، ۱۳۶۷).....	۶۴
تصویر شماره ۱۲-۴ (پیشخدمت تبریزی، صنایع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۱۰۵).....	۶۷
تصویر شماره ۱۳-۴ (عبدالله رخت دار، صنایع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۱۰۵).....	۶۷
تصویر شماره ۱۴-۴ (پیشخدمت، صنایع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۱۰۵).....	۶۸
تصویر شماره ۱۵-۴ (میرزا هاشم خان و فرخ خان امین الدوله، صنایع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۱۰۱).....	۶۸

تصویر شماره ۱۶-۴ (حسینعلی خان افشار پیشخدمت، صنیع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۱۰۳) ۶۹

تصویر شماره ۱۷-۴ (دوستعلی خان پیشخدمت، صنیع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۱۰۴) ۶۹

تصویر شماره ۱۸-۴ (خان مستوفی خاصه، صنیع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۸۹) ۷۰

تصویر شماره ۱۹-۴ (فرخ خان امین الدوله، صنیع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۸۶) ۷۱

تصویر شماره ۲۰-۴ (شاهزاده امام قلی میرزا، صنیع الملک، ذکا، ۱۳۸۲:۹۶) ۷۱

فصل اول

مقدمه و کلیات

۱-۱) بیان مساله

چهره‌ی پادشاهان قاجار در جهت اهداف مشخصی (نمایش قدرت، جاه و جلال شاهانه، همراه با نمایش ویژگی‌هایی که ابدی و ازلی بودن ابژه‌ی مورد بازنمایی را نشان می‌داد) به تصویر کشیده می‌شدند. در این تصاویر شاهان قاجاری در جامگان فاخر و همراه با تزیینات فراوان بازنمایی می‌شوند. البته دوران فتحعلی شاه دوره‌ی اوج این گرایش هنری است. نام فتحعلی شاه بیش از هر چیز مجموعه‌ی بیشماری از چهره نگاری را در ذهن تداعی می‌کند که نه تنها به منظور تزیین کاخهای متعدد از آنها استفاده می‌شد بلکه شاه آنان را برای هم‌تایان اروپایی خویش نیز می‌فرستاد. می‌توان گفت آفرینش این آثار دو هدف کلی را مد نظر داشت: یکی جنبه‌ی ملی و کاربردهای داخلی و دیگری جنبه‌ی سیاسی و روابط بین‌الملل. در نقاشی‌های دوره‌ی اول قاجار موضوع در وهله‌ی اول شامل شاه و درباریان است. در حقیقت این موضوعات همگی قراردادهایی هستند که الهام گرفته از دربار و شخص شاه بودند. پرتره‌های دوران فتحعلی شاه ادامه‌ی قراردادهای سنتی در ترسیم چهره در ایران است. قرار دادهایی که به هنرمند اجازه واقع‌نمایی یا هر گونه دخالت در بازنمایی را نمی‌داد. به عبارت دیگر فرم و محتوا به هنرمند و حتی مخاطب تحمیل می‌شد. در واقع قواعد زیبایی‌شناسی حاکم به هنرمند اجازه نمی‌داد که فردیت و خلاقیت خود را بروز دهد. در این آثار بیش از آنکه هدف نمایش ویژگی‌های فرد باشد، بر آن چیزی که پادشاه یا فرد درباری خواهان انتقال آن به مخاطب است تاکید شده است. (ابدی و ازلی بودن شخص شاه که خود را محور عالم

می‌دانسته و نمایش قدرت و عظمت سلسله‌ی او). به عبارتی در این پرتورها فرد حضور دارد اما از فردیت اثری نیست و از کلیشه‌ها و الگوهای کهن ایرانی در نمایش چهره همچنان استفاده می‌شود. از دوره محمد شاه رفته رفته واقعگرایی و نمایش حالت‌های طبیعی چهره آغاز می‌شود اما در اواسط دوره‌ی ناصری چهره نگاری از اصول و قراردادهای دوره‌ی فتحعلی شاه فاصله می‌گیرد و تصاویر پادشاه طبیعی‌تر و به دور از نمایش عناصر نمادین بازنمایی می‌شود. از این پس چهره‌نگاری در راستای افزودن بر جنبه‌ی توصیفی، خصلت نمادین خود را از دست می‌دهد. در اواخر دوره‌ی ناصرالدین شاه نه تنها شیوه‌ی بازنمایی قدرت در پرتورها تغییر می‌کند بلکه شاهد تغییر در ابژه یا موضوع مورد بازنمایی نیز هستیم. از این پس چهره‌نگاری از ویژگی‌های مثالی فاصله گرفته و تشخیص فردی به نقاشی پرتره راه می‌یابد.

زبان هنر رسمی از دومین تا چهارمین سلطنت قاجار به کلی تغییر می‌کند و سنت بومی تصویرپردازی مثالی جای خود را به تقلید از طبیعت نگاری اروپایی می‌دهد. با مقایسه‌ی پرده‌های سلام نوروزی در دوره‌ی فتحعلی‌شاه و ناصرالدین شاه می‌توان تغییر در تفکر شاه و برداشت متفاوت پادشاه از خودش و جهان پیرامونش و همچنین تغییر نگرش سوژه نسبت به ابژه را دید. جامعه‌ی ایران در این مرحله به سمت تولد فرد و همچنین تولد یک طبقه‌ی اجتماعی تازه پیش می‌رود. مسئله‌ی حائز اهمیت این است که دلیل این چرخش و فاصله گرفتن از دنیای آرمانی و مثالی چه بوده؟ ریشه‌ی این تحولات فکری را می‌توان در اولین برخوردهای اندیشه‌ی ایرانی با مدرنیته و تجددخواهی ایرانیان دانست. با از دست رفتن منافع مادی و شکست‌های پی در پی ایرانیان از دول غربی، دولتمردان ایرانی بیشتر از همیشه دریافتند که نظام سنتی اندیشه توانایی حفظ منافع مادی مملکت را ندارد. در این مقطع اندیشه‌ی اصلاحات تنها محدود به تعداد اندکی از صاحب منصبان بود و هنوز اندیشه‌ی تحول در میان اذهان توده‌ی مردم وارد نشده بود. از آنجایی که مهمترین ویژگی مدرنیته پیدایش سوژه‌ی مدرن یا انسان مدرن است، انسانی که نسبتش را با خداوند، و جهان از نو تعریف کرده است. سوژه‌ی مدرنی که به تعبیر کانت "شجاعت

اندیشیدن "درباره‌ی خودش و جهان را دارد. در جامعه ایرانی نیز اگر چه ورود اندیشه تجددخواهی جنبه‌ای فرمایشی و در بیشتر مواقع جهتی از بالا به پایین داشت اما ایرانیان در این مرحله از تاریخ خویش رفته رفته شاهد تولد طبقه‌ی اجتماعی تازه‌ای بودند که افراد عضو آن نگاه متفاوتی به دنیای اطراف خویش دارند و پرسش‌های تازه‌ای را در مورد نسبت خویش با حاکمانی که از پیش آموخته‌اند آنها را مسلط بر هستی اجتماعی خویش بدانند مطرح می‌کنند.

ورود مدرنیته به ایران، نگرش انسان را به دنیای اطرافش دگرگون کرد. عینیت‌گرایی و زدودن نماد و اسطوره و اهمیت یافتن فرد در نقاشی و به خصوص نقاشی تک‌چهره خود را نمایان می‌سازد. در مجموع تغییرات ایجاد شده در بازنمایی ابژه را می‌توان معلول علت‌هایی چون تغییر جهان بینی شاه، درباریان و سپس توده‌ی مردم و همچنین بروز فردیت هنرمند و اهمیت یافتن فرد چه در مقام ابژه و چه در مقام سوژه دانست.

اگر بپذیریم که چگونگی تغییر نظام‌های هنری در هر دوره‌ی تاریخی بر بستری از تحولات اساسی در گفتمان کلان آن دوره ظهور می‌یابد و همچنین بپذیریم که گفتمان‌ها فقط منحصر به کلمات و عبارات نبوده و علائم و نشانه‌های غیر کلامی نیز در شکل دادن به آنها نقش دارند این پایان نامه می‌کوشد که با نگاهی بینارشته‌ای چگونگی تحول و تاثیر پذیری چهره‌نگاری از گفتمان مدرنیته را توضیح دهد. از آنجایی که تحلیل گفتمان رویکردی است که بیشتر برای هنرهای کلامی مورد استفاده قرار می‌گیرد و کمتر پژوهشی در ایران به مطالعه‌ی شکل‌گیری و بروز نظام‌های غیر کلامی به ویژه هنرهای دیداری درون یک گفتمان اختصاص یافته است این تحقیق بر آن است تا با استفاده از رویکرد نظری ارنستو لاکلا^۱ و شانتال موفه^۲ به مطالعه‌ی پیدایش گفتمان تجدد و چگونگی تعامل آن با گفتمان دربار بپردازد و تاثیرپذیری

^۱.Ernesto Laclau

^۲.Chantal Mouffe

بازنمایی تصویر شاه در نتیجه‌ی برخورد و تصادم این دو گفتمان را مورد بررسی قرار دهد. سپس با ارائه‌ی رویکردی تحلیلی بر اساس نشانه‌شناسی اجتماعی چگونگی ارائه‌ی معنا به وسیله‌ی تصاویر این دوره و نقش این معانی در جهت بخشیدن به نگرش مخاطبان بررسی می‌شود.

۲-۱) سوال اصلی :

بازنمایی قدرت در پرتله‌ها طی ورود گفتمان مدرنیته دچار چه تحول و دگرگونی‌هایی شد؟

۳-۱) فرضیه تحقیق:

عناصر نمادین که در جهت نمایش قدرت کاذب پادشاه کارکرد می‌یافتند حذف می‌شوند و بر واقعگرایی افزوده می‌شود و شخص پادشاه همانگونه که هست به تصویر در می‌آید.

۴-۱) پیشینه‌ی تحقیق:

شناخت کافی از مطالعات انجام گرفته در هر حوزه پیش شرط لازم برای انجام پژوهش‌های تخصصی می‌باشد. در ارتباط با هنر تصویری در دوره‌ی قاجار تحقیقات بسیاری صورت گرفته است. در این پژوهش نگارنده به ذکر برخی از مهمترین آثار نگاشته شده در این حوزه اکتفا خواهد کرد. لازم است اشاره‌ای هم به آثاری داشته باشیم که با رویکرد پژوهشی (تحلیل گفتمان) به کار گرفته در این پایان نامه همخوانی دارند و از آن رویکرد برای تحلیل خود استفاده کرده‌اند. در پایان به ذکر پایان‌نامه‌های پژوهشی - دانشگاهی مرتبط به حوزه‌های فوق می‌پردازیم.

۱-۴-۱) آثار مرتبط با سنت تصویری در عصر قاجار

آثار پژوهشی موجود در خصوص سنت تصویری دوران قاجار و تحولات شکل گرفته در آن عموماً

آثاری با رویکرد توصیفی-تاریخی‌اند و توجه چندانی به ابعاد گفتمانی و رابطه‌ی این هنر با گفتمان غالب موجود در ایران عصر قاجار ندارد. جدی‌ترین تحقیقات به زبان انگلیسی انجام شده است. از جمله پرکارترین افرادی که درباره‌ی هنر ایران و خصوصا عصر قاجار مقالات ارزشمندی منتشر کرده است می‌توان از ب. دبیلیو. رابینسون^۱ نام برد که اگر چه عمده‌ی آثار او با رویکرد توصیفی-تاریخی به نگارش در آمده است، اما جزئیات تاریخی زیادی را از این آثار می‌توان برداشت کرد. کتاب نقاشی‌های درباری ایران در دوره‌ی قاجار که مقالات ارزشمندی از خانم‌ها دیبا، اختیار و نجم‌آبادی و آقایان رابینسون و چلکووسکی در آن جمع آوری شده است می‌تواند تصویری روشن‌تر از بخشی از هنر ایران در فاصله‌ی سالهای ۱۷۸۵ تا ۱۹۲۵ در اختیار پژوهشگران قرار دهد. همین طور مقاله‌ی خوبی از آقای ویلیام فلور به نام "هنر و هنرمندان در دوره‌ی قاجار" اطلاعات تاریخی دست‌اولی از زندگی اجتماعی هنرمندان به عنوان یک صنف خاص، محل کار و همین طور نوع کار آنان به مخاطب ارائه می‌کند. اطلاعاتی که برای جمع آوری آنان از خاطرات سفرای وقت بریتانیا و آمریکا در ایران و همین طور سفرنامه‌های جهانگردان کمک گرفته شده است. از همین محقق کتابی نیز با عنوان نقاشی‌های دیواری در دوره‌ی قاجار در ایران در سال ۲۰۰۵ منتشر شده که فصلی از آن اختصاصا به نقاشان درباری و حامیان آنها می‌پردازد. بنابراین نگاهی به منابع انگلیسی زیر برای درک جزئیات اجتماعی تاریخی هنر در عصر قاجار ضروری به نظر می‌رسد.

Ñ *Floor, William. 2005. wall paintings in qajar Iran. California. Mazda publishers, inc.*

- *Floor, William. 1989. "Art(Naghashi) And Artist(Naghashan) in Qajar Persia"* in *Muqarnas VI: An Annual on Islamic Art and Architecture*. Oleg Grabar, ed. Leiden: E.J. Brill.
- *Robinson, b. w. 1989. Qajar Laquer*. In *Muqarnas VI: An Annual on Islamic Art and Architecture*. Oleg Grabar, ed. Leiden: E.j. Brill.

1. Robinson. b. w

- Robinson B. W. 1998."Qajar Painting:A Personal Reminiscence", introduction to Royal Persian Paintings: the qajar,1785-1925,edited by Leyla s.Diba and Maryam Ekhtiar, New York:I.B.Tauris Publishers.
- Robinson, B. W.1979."Paintings in Qajar Period" in Highlights of Persian Art,edited by Ehsan Yarshater and Richard Ettinghusen, Boulder:Westview press inc.
- Robinson, B. W.1965."Persian Drawings from the 14th through the 19th century: drawings of the master, New York:Shorewood Publishers Inc.
- Robinson, B. W.1989."Persian in Post Safavid Period in the Art of Persia, edited by R.W.Ferrier,Yal University Press.

و آثاری که به زبان فارسی نوشته شده‌اند

- جلالی، بهنام. ۱۳۸۳. نقاشی قاجاریه، بعد زیبایی شناسی. تهران: نشر کاوش قلم
- ذکا، یحیی. ۱۳۸۲. زندگی و آثار استاد صنیع الملک. ویرایش و تدوین سیروس پرهام. تهران: نشر سازمان میراث فرهنگی کشور، چاپ اول
- امامی، کریم. ۱۳۵۴. مروری بر نقاشی سده‌های دوازدهم و سیزدهم. تهران. انتشارات دفتر مخصوص فرح پهلوی
- سهیلی خوانساری، احمد. ۱۳۶۷. کمال هنر (احوال و آثار محمد غفاری). تهران: انتشارات علم

۲-۴-۱) آثاری با روش تحلیل گفتمان

یکی از آثاری که با روش تحلیلی لاکلا و موفه و ترکیب آن با روش تحلیل گفتمانی فرکلاف وجود

دارد، کتاب قدرت، گفتمان، زبان اثر دکتر سید علی اصغر سلطانی است که سازو کارهای جریان قدرت در

جمهوری اسلامی و چگونگی شکل‌گیری و شیوه‌ی تعامل دو گفتمان اصلاح‌طلب و اصول‌گرا را بررسی می‌کند. فصلی از کتاب *نظم و روند تحول گفتار دموکراسی در ایران* اثر دکتر محمد جواد کاشی به انقلاب مشروطیت از منظر تحلیل گفتمان (فرکلاف) می‌پردازد که با رویکرد به کار گرفته شده در پژوهش حاضر متفاوت است. بنابراین به منابع زیر می‌توان اشاره کرد:

- آفاگل زاده، فردوس. *تحلیل گفتمان انتقادی*. تهران: انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۸۵
- سلطانی، علی‌اصغر. *قدرت، گفتمان و زبان*. تهران: نشر نی، ۱۳۸۴
- کاشی، محمد جواد غلامرضا. *نظم و روند تحول گفتار دموکراسی در ایران*. تهران: گام نو، ۱۳۸۴

۳-۴-۱) پایان‌نامه‌هایی با موضوع هنر قاجار

• میرمنگره، اردشیر. "شکل‌گیری تصویر سازی دوره‌ی قاجار"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد.

دانشگاه تهران، ۱۳۸۵

• شایسته، فرامرز. "درآمدی بر هویت تصویری در ایران (سده‌های ۱۲ و ۱۳ هجری)"، پایان‌نامه دوره‌ی

کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۷۷

• بنان، علی. "بررسی زندگی و آثار کمال‌الملک"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه

تربیت مدرس، ۱۳۷۸

• زنگی، بهنام. "بررسی نقاشی ایران از انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی

کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰

• مومنان، مرجان. "هویت زن در نگاره‌های دوره‌ی صفویه و قاجار"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی

ارشد. دانشگاه هنر، ۱۳۸۰

● فدوی، محمد. "تصویرسازی در عهد صفوی و قاجار"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه

تهران، ۱۳۸۶

● لاری، مریم. "موجودات غریب در نقاشی صفویه و قاجار"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی

ارشد. دانشگاه هنر، ۱۳۷۹

● کیانی، محسن. "بررسی مواد و مصالح در نقاشی قاجار"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه

تربیت مدرس ۱۳۷۷

● حسینی مطلق، ملیحه. "پژوهشی پیرامون دو تن از نقاشان شیراز در عهد زند و قاجار"، پایان‌نامه‌ی

دوره‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران، ۱۳۸۵

● رضانی، مریم. "روابط متقابل نقاشی ایران و اروپا"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه

تهران، ۱۳۸۰

● امضایی امیرخیر، ترانه. "عکاسی به عنوان یک پدیده‌ی پیشرو در دوران قاجار"، پایان‌نامه‌ی

کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی. ۱۳۸۲

● شریف‌زاده، محمدرضا. "ویژگی‌های بصری کتب چاپ سنگی دوره‌ی قاجار"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی

ارشد. دانشگاه هنر، ۱۳۸۶

● صادقی‌لر، اسماعیل. "جنبش مشروطه و تاثیر تحولات سیاسی- اجتماعی آن بر عکاسی

ایران"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر. ۱۳۸۵

● دراین پایان‌نامه خدمات متقابل عکاسی و انقلاب مشروطه بررسی شده و شرح زندگی عکاسان

فعال در جریان انقلاب ذکر شده است.

● کوچکی برکاده‌ی، رضا. "زبان گویای تصویر در اندیشه‌های اجتماعی (بررسی گرافیک سیاسی دوره‌ی

مشروطه)"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر ۱۳۷۷.

این پایان نامه گرافیک سیاسی دوره‌ی مشروطه را در روزنامه‌ها پی می‌گیرد. ویژگی‌های بعضی از طراحان آن و تاثیر متقابل این تصاویر از یکدیگر و همچنین وجه مشترک بعضی از آن‌ها بیان شده است.

● فرخجسته، سیامک. "تاثیر ادبیات انتقادی عصر قاجار بر طغیان تصویری طنز تلخ"، پایان‌نامه‌ی

کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی، ۱۳۸۵

● قادری، مسعود. "تاثیر متقابل هنر و سیاست در دوران قاجاریه"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی. دانشگاه

هنر، ۱۳۷۶.

● کریمی، پانته‌آ. "بررسی عوامل بصری روزنامه‌های چاپ سنگی دوره‌ی قاجار"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی

ارشد. دانشگاه هنر، ۱۳۷۸.

● نصیری، حسین. "بررسی نقاشی معاصر از دوره‌ی قاجار تا سلطنت رضاخان در رابطه با تحولات

سیاسی - اجتماعی"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی. دانشگاه هنر، ۱۳۶۷.

● ناجی، آی‌تک. "ویژگی‌های بصری معراج‌نامه‌های چاپ سنگی دوره‌ی قاجار و مقایسه‌ی آن با دو

نمونه پیشین"، پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر، ۱۳۸۹

۴-۴-۱) پایان‌نامه‌هایی با روش تحلیل گفتمان

● همایونی، گیلدا. "تحلیل انتقادی گفتمان تبلیغات تلویزیون با تکیه بر متغیر جنسیت" پایان‌نامه‌ی

دوره‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده‌ی زبان، ۱۳۸۵.

● ابطحی، مریم. "تحلیل انتقادی گفتمان در سر مقاله‌های مطبوعات با دو گرایش عمده‌ی سیاسی (با

توجه خاص به بازتاب انتخابات نهم ریاست جمهوری در ایران)"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد.

دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی. ۱۳۸۵.

- توحیدلو، یگانه. "تحلیل گفتمان انتقادی مطالعه‌ی موردی فیلم واکنش پنجم"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، دانشکده‌ی زبان‌های خارجی، ۱۳۸۵.
- شیرینی، اکبر. "تاثیر عوامل گفتمانی بر تجلی عناصر زبانی در متون مطبوعاتی"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور تهران، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، ۱۳۸۸.
- سجودی، کاوه. "بررسی رمان‌های خالد حسینی در پرتو نظریه‌ی تحلیل گفتمان لاکلا و موفه"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، ۱۳۸۸.
- روزخوش، محمد. "بررسی نهمین دوره‌ی انتخابات ریاست جمهوری از منظر تحلیل گفتمان"، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران، دانشکده‌ی ادبیات و علوم اجتماعی، ۱۳۸۶.

۵-۴-۱) پایان‌نامه‌هایی درباره‌ی چهره‌نگاری

- ناظرزاده‌ی هرندی، بهمن. "جایگاه ویژه‌ی انسان در تصویرگری عصر قاجار"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران
- در این پایان‌نامه پیشینه‌ی نقش انسان در تصویرگری و همچنین تاثیر هنر اروپا بر هنر دوره‌ی قاجار بررسی می‌شود. از نقاشان و تصویرگران قاجار نام می‌برد و در نهایت به ارزیابی و تحلیل سوژه‌های نقاشی در این دوران می‌پردازد که شامل شمایل‌های مذهبی، فرشتگان و دیوان، تصویر رستم و شاهان و شاهزادگان می‌باشد.
- لاری، مریم. "تصویر زنان در دوره‌ی قاجار (رویکرد بینامتنی)"، پایان‌نامه‌ی دوره‌ی دکتری. دانشگاه هنر. ۱۳۸۷.

رویکرد مورد نظر در این پایان‌نامه ساختگرایی و بینامتنیت است. پژوهشگر به دنبال رابطه‌ای معنا دار میان تصاویر زنان در نقاشی قاجار با غربزدگی است و در این راستا از آرای سوسور، باختین، کریستوا، بارت و یاکوبسن استفاده کرده است.

● توکلی‌فر، مریم. "بررسی تصویر زن در نقاشی‌های عهد فتحعلی شاه قاجار". پایان‌نامه‌ی دوره‌ی

کارشناسی ارشد. دانشگاه تهران

این تحقیق در ابتدا به ارزیابی مکتب پیکرتگر درباری می‌پردازد. در ادامه به توصیف سیمای تاریخی-اجتماعی زن در عصر فتحعلی شاه می‌پردازد. در نهایت نقاشی‌هایی که مضمون آن‌ها پیکره‌های زنان می‌باشد مورد بررسی زیبایی‌شناسانه قرار می‌گیرد و مسائل فرمیک و ساختاری در این آثار مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

● بطن‌مقدم، ثمینه. "بررسی چهره‌نگاری در نقاشی ایران از صفویه تا قبل از انقلاب

اسلامی". پایان‌نامه‌ی دوره‌ی کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس.

در این پژوهش شرایط سیاسی و اجتماعی و تاثیر آن بر چهره‌نگاری در دوره‌ی صفوی و قاجار و پهلوی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

● نصیرنیا، زهرا. "بررسی نقاشی تک چهره‌ی ایرانی از دوره‌ی صفویه تا قاجار". پایان‌نامه‌ی دوره‌ی

کارشناسی ارشد. دانشگاه شاهد ۱۳۸۳. نگارنده از منظر زیباشناسانه به بررسی ساختار هندسی،

ترکیب بندی، نور و سایه روشن در نقاشی‌های پیکرتگر درباری می‌پردازد.

● ملک‌اسماعیلی، شیرین. "نقاشی در خدمت تبلیغ (پیکرتگر درباری دوره‌ی اول قاجار)". دانشگاه

تهران ۱۳۸۴.